

Procesnopravna vprašanja

Vladimir Šeks

*Nezakonitost presude vrhovnog vojnog suda
u procesu JNA contra Janša i drugovi*

Molim Vas da prihvatite objašnjenje i razloge koje je dao kolega Budak o tome zašto neće govoriti na slovenskom jeziku. Ti razlozi vrijede i u pogledu mene, jer ne poznajem aktivno dovoljno dobro slovenski jezik i molim Vas da mi dopustite i prihvatite da govorim hrvatskim jezikom. (Molim Vas da i ovaj pasus udje u tekst koji ćete objaviti.)

Stara je pravnička poslovica: "Tamo gdje politika u sudnicu ulazi na vrata, pravda izlazi kroz prozor."

Proces o kome je riječ je par excellence politički proces. Iz povijesti političkih procesa je poznato da su juridički argumenti u odnosu na političke bili uvijek marginalnog značenja.

Ipak, juridička analiza ima važnu funkciju u otkrivanju mehanizama političkog procesa, ukazujući na povrede procesnog i materijalnog prava u funkciji političke inscenacije.

Da li je moguće pravno oboriti presudu Vrhovnog vojnog suda? Mislim da jeste, ukoliko bi se Savezni sud Jugoslavije rukovodio pravnim, zakonom određenim argumentima, a ne načelom političkog oportunizma.

Osudjeni Borštner, Janša i Zavrl prema Zakonu o krivičnom postupku mogu Saveznom sudu Jugoslavije podnijeti zahtjev za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude.

Odredbe čl. 427. Zakona o krivičnom postupku određuje vrlo stroge i teške uvjete koji se moraju ispuniti da bi se mogao podnijeti zahtjev za izvanredno preispitivanje sudske odluke.

Mišljenja sam da postoje uvjeti predviđeni zakonom za podnošenje ovog zahtjeva

i to zbog povrede prava osuđenika na obranu na glavnoj raspravi i zbog povrede odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku (koje povrede su bile od utjecaja na donošenje pravilne presude), a prema odredbi čl. 427. st. 1. tč. 3. Zakona o krivičnom postupku.

Nesporno je da osuđeni Franci Zavrl nije imao branitelja na glavnoj raspravi, jer je Vojni sud odbio za branitelja prihvatiti civilnog branitelja, odvjetnika Demšara (i nasilno ga je izbacio iz sudnice). Prema odredbi čl. 65 st. 4. Zakona o vojnim sudovima "ako bi u toku postupka moglo doći do otkrivanja vojne tajne, koja može imati teške posljedice za sigurnost zemlje, okrivljenik može birati branitelja samo iz reda vojnih branitelja ili drugih vojnih osoba iz stava 2. ovog člana", druge vojne osobe koje su diplomirani pravnici i koje su sposobne okrivljeniku pridružiti pomoć u obrani.

Medjutim odredba čl. 66 st. 1. Zakona o vojnim sudovima imperativno (*ius cogens*) nalaže: »Vojni branitelj brani okrivljenika ako je prema članu 65. stavu 4. ovog zakona, isključena obrana od odvjetnika, a okrivljeni nije uzео za branitelja drugu vojnu osobu iz čl. 65. stava 2. ovog zakona«.

Prema odredbi čl. 70. Zakona o krivičnom postupku nakon podignute optužnice zbog krivičnog djela za koje se prema zakonu može izreći deset godina zatvora ili teža kazna, okrivljenik mora imeti branitelja u vrijeme dostave optužnice. Radi se o općem slučaju t. z. obavezne obrane, koja je predviđena i po Zakonu o vojnim sudovima.

Ali, osim ove opće obvezatne obrane, Zakon o vojnim sudovima, neovisno o visini zapriječene kazne, poznaje i obvezatnu obranu prema spomenutoj odredbi čl. 66 st. 1. Zakona o vojnim sudovima.

Obvezatna obrana je ovdje povezana sa »otkrivanjem vojne tajne koja može imati teške posljedice za sigurnost zemlje.«

Stoga je i Zakon o vojnim sudovima izričito odredio formulacijom "vojni branitelj brani okrivljenika", ako bi u postupku moglo doći do otkrivanja vojne tajne koja može imati teške posljedice za sigurnost zemlje. Ratio legis ove zakonske odredbe je pružanje stručne pravne pomoći okrivljeniku u jednoj delikatnoj situaciji.

Stoga je Vojni sud I. stupnja, uskratивši opt. Franciju Zavrlu obranu po odvjetniku, upravo pozivanjem na mogućnost otkrivanja vojne tajne koja može imati teške posljedice za sigurnost zemlje (po čl. 65. st. 4. Zakona o vojnim sudovima) bio dužan, obzirom da optuženik nije izabrao vojnog branitelja ili drugu vojnu osobu, postaviti mu po službenoj dužnosti branitelja. Tako je morao postupiti, čak i protiv volje okrivljenika, jer mu takvu dužnost nalaže imperativna odredba čl. 66. st. 1. Zakona o vojnim sudovima.

Obzirom da sud na glavnoj raspravi nije tako postupio, opt. Franci Zavrl bio je cijelo vrijeme bez branitelja, što je notorna povreda prava osuđenika na obranu na glavnoj raspravi (predviđena kao zakonski osnov za podizanje zahtjeva za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude). Nema dvojbe da povreda prava osuđenika uopće na obranu na glavnoj raspravi po branitelju ima utjecaja na donošenje pravilne presude.

Idući osnov za podnošenje zahtjeva za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude nalazi se u području povreda odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku, dakle počinjenih u radu Vrhovnog vojnog suda (čl. 427. st. 1. tč. 3. ZKP-a).

Žalbeni sud in concreto, Vrhovni vojni sud, prema odredbi čl. 388. st. 1. ZKP-a, dužan je u obrazloženju presude ocijeniti žalbene navode...

Ocjena žalbenih navoda je osnovna zadaća žalbenog suda i ukoliko žalbeni sud ne ocijeni, ili ne ocijeni na valjani način žalbene navode, ostvaruje povredu odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku.

Ove propuste i kršenja zakona od strane žalbenog suda zakonodavac je svrstao među najteže povrede postupka i omogućio da se saniraju putem izvanrednog pravnog lijeka - zahtjeva za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude.

Da bi ustanovili da li je Vrhovni sud ostvario povrede odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku, dakle da nije postupio po odredbi čl. 388. st. 1. Zakona o krivičnom postupku (*ocijenio žalbene navode*), nužno je pažljivom analizom usporediti žalbe optuženih i njihovih branitelja i obrazloženje presude Vrhovnog vojnog suda.

Pokušati ću ukazati na najgrublje propuste Vrhovnog vojnog suda, na njegove propuste da ocijeni uopće, ili da na valjani način (argumentirano) ocijeni pojedine žalbene navode, a koja ocjena se odnosi na utvrđenje važnih i odlučnih činjenica od kojih zavisi postojanje krivičnog djela i krivične odgovornosti okrivljenih.

U žalbenim navodima optuženih tvrdilo se da naredjenje komandanta Ljubljanske armijske oblasti više ne vrijedi i da stoga (u hipotetičkom slučaju ravnjanja s fotokopijom istog) nema štetnih posljedica. Optuženi su time željeli reći da, čak i pod pretpostavkom da su postupali na način kako im optužnica stavlja na teret, da nisu počinili krivično djelo odavanja vojne tajne, jer u vrijeme postupanja sporno naredjenje komandanta Ljubljanske armijske oblasti *nije više postojalo* (bilo je povučeno).

Vrhovni sud (str. 32, obrazloženja presude) ocjenjujući ove žalbene navode tvrdi da su oni neosnovani jer da je naredjenje u vrijeme kažnjivog djelovanja vrijedilo, a da o tome »ni namreč nobenega dvoma«. Pri tome Vrhovni vojni sud dodaje da bi svako utvrđivanje u krivičnom postupku o tome da li je i u kojoj mjeri došlo do promjene spornog naredjenja prouzročilo štetne posljedice, dodajući: »Sicer pa to niti ni pomembno za konkretno zadevo in kazensko odgovornost obtoženih.«

Na ovim ocjenama Vrhovnog Vojnog suda, mislim, da se mora posebno zadržati.

Prvenstveno se valja upitati: na temelju kojih argumenata Vrhovni vojni sud zaključuje da nema nikakve sumnje da je sporno naredjenje u vrijeme kažnjivog djelovanja optuženih vrijedilo? Niti prvostepeni Vojni sud, a niti Vrhovni sud nisu proveli niti jedan dokaz kojim bi utvrđivali ovu činjenicu. Očito je da se radi o goloj tvrdnji i uopće se ne može smatrati da je Vrhovni vojni sud valjano ocijenio žalbeni navod optuženih u kojem tvrde da nema krivičnog djela, jer je sporno naredjenje stavljeno izvan snage.

Odgovor na pitanje da li je sporno naredjenje u vrijeme kada su optuženi djelovali

na način kako ih tereti optužnica bilo na snazi, ili je bilo povučeno je ključno pitanje procesa.

Od odgovora na to pitanje ovisi:

- 1) da li je uopće izvršeno krivično djelo odavanja vojne tajne;
- 2) da li su svi optuženi odgovorni za krivično djelo koje im se stavlja na teret.

Možemo pretpostaviti hipotetičku situaciju u kojoj je Ivan Borštner došao u posjed naredjenja komandanta Ljubljanske armijske oblasti u vrijeme kada je ono bilo povučeno, ili bitno izmjenjeno (za koju tezu ima valjanih razloga obzirom na njegov položaj u armijskoj hijerarhiji, na njegovu manifestnu odluku da istupu iz SKJ). U prilog tome govore i vrlo stroga sigurnosna pravila u JNA sa rukovanjem vojnih dokumenata visokog stupnja tajnosti i povjerljivosti.

U takvom hipotetičnom slučaju postupanje Borštnera i svih ostalih suoptuženih uopće nema elemenata krivičnog djela, jer bi se radilo o izdavanju bivše vojne tajne (a to nije kaznjivo).

Napravio bih ovdje jednu analogiju. Prema zakonu podaci o vojnom rasporedu smatraju se vojnom tajnom. Ali, »poništeni ratni raspored u vojnoj ispravi ne smatra se podatkom koji predstavlja vojnu tajnu« (presuda Vrhovnog vojnog suda br. II-K-260/68), objavljena na strani 713 Komentara krivičnog zakona SFRJ u izdanju »Suvremene administracije« Beograd, 1978. godine.

Upravo zbog toga odlučujuće je važnosti bila dužnost prvostepenog Vojnog suda da utvrdi da li je sporno naredjenje komandanta Ljubljanske armijske oblasti u vrijeme kada je u njegov posjed došao Ivan Borštner vrijedilo.

Stoga je itekako logičan i na zakonu zasnovan žalbeni navod optuženih, kada su prigovarali da to naredjenje nije više vrijedilo, da je bilo povučeno. Slijedom izloženih razloga Vrhovni vojni sud uopće nije na valjan način ocijenio žalbene navode optuženih. Nevaljanost njegove ocjene ogleda se u tome što nije dao niti jedan argument (osim svoje gole protutvrđnje) da je sporno naredjenje vrijedilo u vrijeme »kaznjivog djelovanja optuženih«.

Nadalje, od odgovora na spomenuto ključno pitanje ovisi i odgovor na pitanje da li su svi optuženi odgovorni. Pri tome valja imati na umu da je prvostepeni Vojni sud bio dužan utvrditi i vrijeme (dan) *kada je sporno naredjenje prestalo vrijediti*. Za pretpostaviti je logično da je bilo povučeno (ili bitno izmjenjeno) *odmah po saznanju armije o povredi tajnosti*.

I običan građanin će promijeniti šifru na sigurnosnom lancu kojim osigurava svoj bicikl, ako posumnja da su nepozvane osobe doznale šifru.

Napravićemo ovdje ponovno jednu nužnu digresiju. Prema prvostepenoj presudi sporni dokument je oduzet J. Janši dana 31. 5., a 4. 6. fotokopija u uredništvu »Mladine«. Isto tako, prema presudi je F. Zavrl primio od D. Tasića fotokopiju dijela spornog dokumenta »neutvrđenog dana krajem januara 1988. g.«, a J. Janša je ovu fotokopiju primio od F. Zavrla »neutvrđenog dana u toku marta 1988. g.«.

Pretpostavimo da je naredjenje komandanta Ljubljanske armijske oblasti u vrijeme kada je u njegov posjed došao I. Borštner bilo na snazi i da je predstavljalo vojnu tajnu.

Sada se postavlja niz relevantnih pitanja. Jedno od prvih, logičnih je: kada su organi JNA doznali za Borštnerov postupak? Samo vođenje i pokretanje krivičnog postupka nedvojbeno ukazuje da su za to doznali u dan X, dakle u dan koji je vremenski prethodio danu pokretanja krivičnog postupka i »pronalaženju« fotokopija kod Janše i u uredništvu »Mladine«. Jer nikakva postupka ne bi bilo da armijski organi nisu doznali da je sporno naredjenje »provaljeno«. Teško je pretpostaviti da je pokrenut neki imaginarni postupak, dakle da se »krenulo u lov bez plana koju divljač loviti«.

Utvrđenje dana X (dana kada je otkriveno da je povrijeđena tajnost) pokazuje se sada od krucijalnog značenja.

Pretpostavimo da su organi JNA doznali za povredu tajne prije nego li što je Borštner fotokopiju dao Tasiću. U tom slučaju bi odmah stavili izvan snage sporno naredjenje; dakle, »poništili ratni raspored«, i ti podaci nisu više vojna tajna, već podaci neupotrebljivog karaktera. Ili, ukoliko su doznali za povredu tajnosti prije nego li je, kao što sud utvrđuje, Tasić dao fotokopiju F. Zavrlu, opet bi povukli sporno naredjenje i tada na F. Zavrlu ne bi bilo nikakve odgovornosti ukoliko bi J. Janši i dao podatke koji su stavljeni izvan snage. Logično ne bi postojala niti odgovornost J. Janše »neutvrđenog dana u toku marta 88. g.«, da je prema optužnici primio fotokopiju dijela spornog naredjenja.

Stoga je Vojni sud prvog stupnja bio dužan utvrditi točan dan, a po mogućnosti i sat kada su vojni organi doznali za povredu tajnosti i kada su u skladu s tim saznanjem stavili izvan snage sporno naredjenje.

Ovu činjenicu je prvostepeni Vojni sud mogao utvrditi vrlo lako i vrlo precizno, ali je ipak nije utvrđivao, niti utvrdio. Stoga su optuženi duboko u pravu kada su explicite i implicite u žalbenim navodima vraćali pozornost na ove propuste prvostepenog suda. Odgovor Vrhovnog vojnog suda na ove žalbene navode ne predstavlja valjanu ocjenu žalbenih navoda. Ne znam po kojoj logici bi »vsako ugotavljanje v kazenskom postupku, ali je in v kolikšni meri je prišlo do sprememb omenjenega povelja, bi utegnulo poleg škodljivih posledic, ki so s storitvijo kaznivega dejanja že nastale, pripeljati še do drugih.«

Kakve bi to bile štetne posljedice da je prvostepeni sud od nadležnog vojnog organa pribavio podatak u kome bi samo stajalo »dana X smo doznali za povredu tajnosti spornog dokumenta«. Konačno, zar nisu isključeni civilni branitelji i rasprava oglašena tajnom upravo radi mogućnosti otkrivanja vojne tajne, što bi imalo štetne posljedice za »sigurnost zemlje«? Koju je svrhu imala tajnost rasprave i isključenje civilnih branitelja kada se na njoj nije raspravljalo o ničem tajnom?

Zaključno, u vezi ovoga obrazloženje Vrhovnog vojnog suda »sicer pa to niti ni pomembno za konkretno zadevo in kazensko odgovornost obtožencev« ispada posve depasirano. Stoga se takvo obrazloženje u smislu zakona uopće ne može smatrati valjanom ocjenom žalbenih navoda, već povredom odredaba krivičnog postupka u

žalbenom postupku koje su od odlučujućeg utjecaja na donošenje pravilne presude.

Slijedeća povreda odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku ogleda se u propustu Vrhovnog vojnog suda da valjano ocijeni žalbene navode I. Borštnera koje se odnose na njegovu tvrdnju da je postupio na način, na koji je postupio, iz razloga što je ocijenio da bi ostvarenje plana iz spornog dokumenta predstavljalo opasnost za slovenski narod.

Vrhovni vojni sud bavi se ovom žalbenom tvrdnjom I. Borštnera na posve nepri-mjeran način i marginalno ocjenjujući jednu posve nebitnu okolnost. Vrhovni vojni sud ocjenjuje primjerenost obavješćavanja najvišeg vodstva Slovenije putem uredništva »Mladine«, a propušta ocijeniti ono najbitnije iz Borštnerovih žalbenih navoda. Prevedeno na pravnički jezik Borštner tvrdi da je postupao u krajnjoj nuždi. Prema odredbi čl.10. st. 1. KZ SFRJ *nije krivično djelo ono djelo koje je učinjeno u krajnjoj nuždi*. Krajnja nužda postoji kada je djelo učinjeno radi toga da učinilac otkloni od sebe ili drugog istovremenu neskrivljenu opasnost koja se na drugi način nije mogla otkloniti, a da pri tome učinjeno zlo nije veće od zla koje je prijetilo. U slučaju krajnje nužde dolazi do sukoba dvaju interesa utemeljenih na pravu; zapravo sukoba jednog prava sa drugim. U konkretnom slučaju radilo bi se o koliziji zaštite jednog pravnog dobra (čuvanja vojne tajne) s drugim pravnim dobrom (interesima slovenskog naroda). Vrhovni vojni sud je trebao cijeniti ovaj navod žalbe I. Borštnera. Trebao je, dakle, ocijeniti da li je I. Borštner povredom vojne tajne otklonio (otklanjanje) opasnost koja je prijetila slovenskom narodu. Trebao je ocijeniti da li je otklanjanje opasnosti (povreda vojne tajne) bilo istodobno sa opasnošću (ugroženi interesi slovenskog naroda), kao i da li se, ili nije, opasnost mogla spriječiti na neki drugi način (a ne na način na koji je djelovao I. Borštner).

Posebno je Vrhovni vojni sud bio dužan cijeniti žalbeni navod I. Borštnera da li je, ili nije, učinjeno zlo (povreda vojne tajne) veće od zla koje je prijetilo (opasnost za interese slovenskog naroda). Ali, Vrhovni vojni sud niti jedan od tih žalbenih navoda nije cijenio. Nije to cijenio iz razloga što nije ocjenjivao srž žalbene tvrdnje I. Borštnera - *da li sporno naredjenje ugrožava sigurnost slovenskog naroda*.

Time što Vrhovni vojni sud nije ocijenio ovaj žalbeni navod ostvario je bitnu povredu odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku (čl. 388. st. 1. ZKP-a u vezi čl. 427. st. 1. tč. 3. ZKP-a).

Da bi uopće cijenio i ocijenio ovaj žalbeni navod Vrhovni vojni sud je bio dužan prethodno ocijeniti da li je na štetu optuženika povrijedjen krivični zakon (na koju povredu je temeljem odredbe čl. 376. st. 1. ZKP-a družan paziti po službenoj dužnosti) u pitanju je li djelo za koje se optuženik goni krivično djelo (čl. 365. st.1. toč.1. ZKP-a).

Naime, da bi sporni dokument uživao pravnu zaštitu nužno je da ga je, u okviru svojih ovlaštenja određenih Ustavom i zakonom, donio nadležni organ u zakonom određenom postupku.

Stoga je Vrhovni vojni sud trebao po službenoj dužnosti u žalbenom postupku ispitati i ocijeniti da li je sporno naredjenje komandanta Ljubljanske armijske oblasti u

skladu sa Ustavom SFRJ i SR Slovenije, Zakonom o općenarodnoj ohrani i drugim propisima i da li je donijeto na zakonom propisani način.

U krivičnom postupku ne postoji neoboriva pretpostavka (*presumptio iuris et de iure*) da je neki dokument ipso facto što je donijet po vojnom organu i označen tajnim dokument koji uživa krivično-pravnu zaštitu.

Jer isto kao što vrijedi pretpostavka da je sporni dokument u skladu s Ustavom i zakonom donijet na valjani način, isto tako vrijedi pretpostavka da nije donijet u skladu s Ustavom, zakonima i na valjani način. Ukoliko bi se prva pretpostavka pretvorila u činjenicu, dokument bi uživao pravnu zaštitu, a ukoliko bi se ispunila druga pretpostavka, uopće se ne bi moglo govoriti o podacima koji predstavljaju vojnu tajnu i da kao takvi uživaju pravnu zaštitu. Ukratko, u drugom slučaju uopće se ne bi moglo govoriti o postojanju krivičnog djela.

Time što nije po službenoj dužnosti ispitao, ocijenio i utvrdio izložene činjenice Vrhovni vojni sud je povrijedio odredbe krivičnog postupka u žalbenom postupku (čl. 427. st. 1. tč. 3 u vezi tč. 1. cit. člana) i time stvorio uvjete za uspješno podnošenje zahtjeva za izvanredno preispitivanje njegove odluke.

Osim izloženih osnova za uspješno podnošenje zahtjeva za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude, očigledno egzistira još jedan. Naime, opt. Franci Zavrl i Ivan Janša osuđeni su i zbog posebnog oblika izvršenja krivičnog djela odavanja vojne tajne; oblika koji se čini propuštanjem, »pasivnom radnjom«. Konkretno, to se odnosi na inkriminaciju stavljenju na teret F. Zavrlu da je »fotokopiju predmetnog dokumenta pribavljenog od opt. Davida Tasića ostavio neobezbedjenu u prostorijama uredništva »Mladine« i tako je učinio dostupnom nepozvanim licima...« i inkriminaciju stavljenju na teret I. Janši »fotokopiju ovog naredjenja držao neobezbedjenu u nezaključanom stolu u prostorijama svoje radne organizacije Mikro Ada i tako ga učinio dostupnim nepozvanim licima...«.

Prvostepeni Vojni sud je bio dužan, oglašavajući ova dva okrivljena za umišljajno djelo odavanja vojne tajne i opisanom radnjom propuštanja osiguranja u skladu s odredbom čl. 13. KZ SFRJ, utvrditi i obrazložiti intelektualni i voljni dio umišljaja. Intelektualni dio pretpostavlja postupanje (propuštanje) počinitelja u kojem je počinitelj bio svjestan svoga djela, a voljni da je želio izvršenja djela (direktni umišljaj), ili da je bio svjestan da uslijed njegova činjenja ili nečinjenja može nastupiti zabranjena posledica, ali je pristao na njeno nastupanje (eventualni umišljaj).

Prvostepeni Vojni sud oglašavajući opt. Zavrla i Janšu krivima za oblik izvršenja kriv. djela odavanja vojne tajne »neosiguranjem povjerljivog dokumenta«, utvrđuje i obrazlaže samo elemente intelektualnog djela umišljaja (svijest o vojnoj tajni), ali uopće ne obrazlaže voljni element, naime da su optuženi htjeli (oglašava ih krivim za direktni umišljaj) da ostavljanjem spornog dokumenta u prostorijama uredništva »Mladine«, odnosno radne organizacije Mikro Ade, postane dostupan nepozvanim osobama. Prvostepeni sud je samo suho, bez ikakva obrazloženja, utvrdio »da su htjeli izvršenje djela«.

Optuženi F. Zavrl i J. Janša su obrazloženo i argumentirano u svojim žalbama

ukazivali na ovaj važni propust prvostepenog suda.

Vrhovni vojni sud je, ocjenjujući njihove žalbene navode u ovom segmentu, bio dužan konkretno odgovoriti na njihovu kritiku obrazloženja prvostepene presude da uopće nije obrazložen voljni element; dakle, da uopće nije obrazloženo na temelju kojih dokaza, utvrđenih činjenica je izveden zaključak i taj zaključak obrazložen da su htjeli ostavljati fotokopije spornog dokumenta učiniti dostupnim nepozvanim osobama.

Propuštanjem ocjene ovog žalbenog navoda F. Zavrla i J. Janše, Vrhovni vojni sud je ostvario bitnu povredu odredaba krivičnog postupka u žalbenom postupku (čl. 388. st. 1. u vezi čl. 427. st. 1. tč. 3. ZKP-a), što je osnov za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude Vrhovnog vojnog suda.

Cjelovita pravna znanost i judikatura suglasna je da postoji teška povreda procesualnog prava, ukoliko žalbeni sud potpuno i valjano ne ocijeni žalbene navode stranaka.

Citirao bih odluku Vrhovnog suda Jugoslavije br. KZ 27/53 od 21. 7. 1953. prema kojoj: »Drugostepeni sud dužan je da ispitujući napadnutu presudu i postupak koji joj prethodi vodi računa o navodima stranaka u žalbi i da u obrazloženju svoje odluke navede razloge zbog kojih nije prihvatio stanovište izneto u žalbi ili u odgovoru na žalbu« (str. 980 Komentara ZKP-a, autora dr. Branka Petrića) i ako tako ne učini ostvaruje bitnu povredu odredaba krivičnog postupka. Na istoj strani cit. komentara citirana je odluka Vrhovnog suda Jugoslavije br. KZ 75/57, prema kojoj: »Presudom drugostepenog suda povredjen je zakon u slučaju kada drugostepeni sud odbije žalbu kao neosnovanu i potvrdi prvostepenu presudu, a u obrazloženju svoje odluke ne da ocenu žalbenih navoda.«

Obzirom da D. Tasić ne može koristiti institut zahtjeva za izvanredno preispitivanje pravomoćne presude (jer mu je izrečena kazna ispod jedne godine zatvora), sve izložene argumente može koristiti u svom prijedlogu vojnom tužitelju za ulaganje zahtjeva za zaštitu zakonitosti protiv presude Vrhovnog vojnog suda.

Obzirom da postoje jaki razlozi da osuđenici uspiju sa svojim zahtjevom za izvanredno preispitivanje presude, smatram da svakako ima mjesta primjeni odredbe čl. 428. st. 5. ZKP-a, prema kojoj prvostepeni sud (Vojni sud u Ljubljani) ili Savezni sud mogu odgoditi izvršenje presude do meritorne odluke o zahtjevu. Za nadati se da će Savezni sud usvojiti zahtjev za izvanredno preispitivanje presude Vrhovnog Vojnog suda i ukinuti njegovu odluku. Ukoliko tako ne učini, bit će očigledno da se rukovodio političkim, a ne pravnim razlozima i utoliko će biti uvjerljivija uvodna rečenica ovoga napisa o odnosu prava i politike.

Andrej Stanovnik

Pripravil sem daljšo razpravo, delno se dotika stvari, ki jih je načel kolega Šeks - upam, da se ne ponavlja, če pa se, vsaj veva drug za drugega, da pri pripravi gradiv nisva sodelovala. Če govorimo iste stvari, je to še en dokaz več, da je nekaj na tem, kar si vsi skupaj prizadevamo odkriti.

Za iztočnico bom vzel to, kar je povedal v diskusiji moj sošolec Mišo Krivic, ko je očital površnost. Tisto leti tudi name, vendar odločno odklanjam površnost, kar se

tiče tematskega sklopa glede uporabe jezika. Jaz in drugi površneži izhajamo iz znamenitega angleškega rekla: »Right or wrong, it's my country!« Torej: »Moja dežela« ima prav, tudi če nima prav. Mislim, da tu ne more biti govora o nobeni površnosti, saj te naše ustavnopravne pa zakonske materialnopravne pa procesne kršitve in vse te »pravne zavržlame« najbrž ne bi spravile trideset tisoč ljudi na cesto in vznemirile vseh drugih, ki so o tej zadevi kasneje izražali svoja mišljenja. Najbrž tudi ne bi toliko advokatov zasedalo in razpravljalo zaradi štirih obtožencev, ki so bili sicer kaznovani, vendar tiste kazni niso nič strašnega - mislim namreč strašnega v primerjavi s tem, kar je za takšna kazniva dejanja v zakonu zagroženo oz. kakršne kazni so v naši državi možne za tovrstne »delikte«.

Za začetek sem omenil to površnost, ki ni površnost. Za iztočnico sem vzel to zaradi tega, ker hočem posebej poudariti, da je to, kar bom zdaj povedal, zelo površno, in sicer namenoma zelo površno, pripravljeno prav zaradi tega, ker hočem in upam, da boste vsi, ki ste razmišljali o istih stvareh, o katerih nameravam govoriti, kaj dodali ali spremenili in bomo tako na koncu prišli do nekih sklepov. Ti bi predvsem koristili štirim obsojencem, ki zdaj lovijo zadnjo priložnost, da izkoristijo tista pravna sredstva, ki so jim še na razpolago.

Da preidemo h konkretnemu. Pregledal sem obe sodbi in v sodbah ugotavljam, da je temeljna kršitev v tem, da kaznivo dejanje, za katero je bila četverica obtožena in kasneje tudi obsojena, tako kot je definirano v obtožnici in za njo v sodbi, sploh ni kaznivo dejanje.

Namreč, kaznivo dejanje je v prvostopenjski ljubljanski sodbi opisano takole: ».... sprejel od Borštnerja, Tasića, Zavrla) fotokopijo dela povelja komandanta Ljubljanske armadne oblasti oznake Vojaška tajnost - strogo zaupno št. 5044-3 z dne 8. 1. 1988, ki se nanaša na organizacijo, naloge in borbeno pripravljenost nekaterih večjih enot JLA.« To je vse, kar ena in druga sodba povesta glede opisa dejanja, zakon o kazenskem postopku pa nalaga sodišču, oz. najprej tožilcu, za njim pa tudi sodišču v čl. 262, prvi odstavek, točka 2, da mora obtožnica obsegati opis dejanja, čas in kraj storitve k.d., predmet, na katerem in sredstvo, s katerim je bilo storjeno kaznivo dejanje, ter druge okoliščine, ki so potrebne, da se kaznivo dejanje kar najbolj natančno označi.

Menim, da je bilo to določilo kršeno. Spomnil vas bom na bolj enostavne primere, ki ste jih verjetno že vsi srečevali, in sicer tiskovne delikte ali minorne verbalne delikte, pri čemer mislim na razžalitve, obrekovanja itd. - storjene s tiskom ali pa brez tiska. Če jaz vložim zasebno kazensko tožbo ter v njej napišem, da me je obtoženi ta in ta obrekoval zato, ker je v beograjski Borbi objavil članek z naslovom Vojko in Savle, ničesar pa ne povem, kaj v tem članku sploh piše, potem seveda takšne zasebne tožbe oz. obtožnice ali karkoli že to je, sodišče ne bo moglo obravnavati, če mu jaz nočem povedati, kaj pravzaprav v tem članku piše in kaj je tisto, kar me je v besedilu članka razžalilo - katere konkretne trditve iz članka imam za obrekljive ali žaljive in zaradi tega pisca obtožujem.

Ratio legis - zahteva, da se kaznivo dejanje kar najbolj natančno označi - je v tem, da morata biti tako obtožnica kot sodba preverljivi vsaj glede vprašanja obstoja kaznivega dejanja brez poznavanja drugega spisovnega gradiva, v nasprotnem

primeru je vsakršen preizkus sodbe pojmovno nemogoč.

Zato menim, da gre za procesno in materialnopravno kršitev.

Čl. 365/I ZKP določa, da je kršitev kazenskega zakona podana, če dejanje, zaradi katerega se obtoženec preganja, ni kaznivo dejanje.

Zahtevo za izreden preizkus pravnomočne sodbe, ki je trem od obsojenih še na razpolago - mislim, da rok poteče 17. t. m. - bi po mojem bilo med drugim treba opreti tudi na določilo čl. 427/I ZKP, ki izrecno določa, da je zahteva za izreden preizkus možna, če gre za kršitev iz čl. 365/I ZKP - torej predpisa, ki sem ga citiral.

Dodal bi samo še to, da sodbo, pri tem mislim na beograjsko sodbo, ocenjujem za izredno kvalitetno, kljub zelo čudnemu postopku, s katerega oceno se strinjam z vsemi predgovorniki. Mislim, da kaj bolj pravno-strokovno kvalitetnega v dani situaciji in ob dani komandi: »Obsodi!«, tile direktorji, vojaški ali civilni, pri najboljši volji niso mogli spraviti skupaj.

Na 18. strani te sodbe - rad bi to citiral zaradi tega, ker so se po mojem na tem mestu zasankali in sami priznali, da o vsebini spornega dokumenta v sodbi sploh ni govora, čeprav bi o tem moral biti govor. Torej, na 18. strani pravijo takole: »... Prav tako se iz spisa zadeve vidi, da javnosti ni bilo mogoče izključiti samo za del glavne obravnave, na drugem pa bi bila navzoča, ker so obtoženci, ko so govorili o inkriminiranem posebej zaupnem povelju, govorili tudi o njegovi vsebini, med dokaznim postopkom in tudi med govorom strank pa se ni bilo mogoče izogniti temu, da se govori o omenjenem povelju.«

Torej: o omenjenem povelju in njegovi vsebini se je govorilo na obravnavi, kar sodba izrecno pove. Implicitno pa seveda s tem vsaj strokovnjaku pove, da namenoma niti v izreku niti v obrazložitvi sodbe o vsebini povelja ni govora - sodba je pač javna. Ker o tem v sodbi ni govora, mislim, da je evidentna kršitev, o kateri sem govoril. Le-to bi bilo po mojem mnenju treba tudi vključiti v zahtevo za izreden preizkus pravnomočne sodbe, glede katere je še čas.

Zame je temeljna dilema:

- tajnost postopka na eni strani in
- javnost sodbe na drugi strani.

Javnost in tajnost se prepletata skozi celotni postopek. Zdaj, ko je stvar že več ali manj pri koncu, je tole, kar danes počenjamo, pravzaprav tisto, čemur Amerikanci pravijo »The last stand - Remember the Alamo«. Danes lahko že z določene distance gledamo na celotni proces in na vse kršitve, ki so se na njem dogajale in ki se pravzaprav, žal, še zmeraj dogajajo - tokrat na izvršilnem sodišču. Vsaj po mojem prepričanju je tako.

Po preprosti logiki bi lahko zaključili, da dejanje sploh ni bilo storjeno, oz. dokončano, ker je tajnost še vedno ohranjena. O tem sta govorila že kolega Budak in Šeks. Lahko bi rekli, da ob silnih naporih vojaškega pravosodja in predstavnikov zveznega sekretariata za ljudsko obrambo, ki so javnosti to oznanili. Zdi se mi namreč pomembno, spomniti vas na govor admirala Broveta, ki je rekel, da bo vsebina

inkriminiranega povelja tajna za vse čase.

Takšen način ohranjanja tajnosti po mojem a limine izključuje vsakršno možnost, da bi preverili sodbo - tudi zvezno sodišče Jugoslavije. Zaradi tega, ker so sodniki tega sodišča prav tako neposvečeni svečeniki kot npr. prof. Bavcon, prof. Kobe in mag. Ivan Bele ter vsi civilni odvetniki, ki niso smeli biti navzoči ali sodelovati na obravnavi v Ljubljani itd. Posebej je bil izbiran vsak svečenik, ki je smel biti zraven - s tem pa se je pravzaprav razširjal krog poznavalcev te tajnosti.

To je ena skrajnost.

Druga skrajnost, v nasprotni smeri, pa bi bila tale: ta dokument, pod št. 5044-3... več seveda o njem ne vem in vi tudi ne, je neznanec nepooblaščen razkril Borštnerju. Borštnerjevo delovno področje, njegove delovne dolžnosti, se ni dotikalo česar koli v zvezi s poznavanjem ali čuvanjem take vrste tajnih dokumentov. S tem je tisti neznanec, če sledim logiki sodbe vojaškega sodišča, uresničil zakonite znake kaznivega dejanja vsaj po tretjem odstavku 224. čl. zveznega kazenskega zakonika - tretji odstavek govori o krivdni obliki malomarnosti. Torej gre za storitev istega kaznivega dejanja izdaje vojaške skrivnosti, le da je krivdna oblika drugačna. Od tukaj naprej pa se je krog nepooblaščenih skrunilcev tajnosti širil in se je razširil vse tja do Janše. Tam se je potem to presekalo.

Vprašati se je treba, če gre za tajnost, kje je zdaj, na katerem mestu v vsem tem dogajanju, ki je v sodbi lepo časovno opredeljeno (8. januar je datum izdaje povelja, konec januarja naj bi zanj izvedeli Borštner, Tasić in Zavrl, Janša pa v mesecu marcu 1988) - torej, kje je zdaj tista točka, kjer ta tajnost izgubi lastnost tajnosti.

Tajnost, za katero ve toliko in toliko nepooblaščenih oseb, ne more več biti tajnost. Tudi če sledimo vojaški logiki: de facto to ne more biti več tajnost, lahko se vzdržuje samo še formalno gledanje, in sicer, da je dokument taje zato, ker je na njem tako zapisano. Na dokumentu piše: strogo zaupno - vojaška tajnost. Na plankah tudi piše "kurc", pa nikjer ni nobenega kurca, ne blizu ne daleč. Samo planke! Da dam vulgarno, drastično primerjavo med tem, kaj pomeni de facto in de iure.

Če si ogledamo sodbo, ki sem jo pohvalil, kar se tiče strokovnosti - v beograjski sodbi je na 31. str. tekst o tem, kako naj bi obtoženci storili kaznivo dejanje. Janša je v svoji pritožbi, ki ste jo verjetno brali, navedel vse živo, vso vesoljno sodno prakso glede tega dejanja in tudi glede podobnih kaznivih dejanj - mišljeno je vohunstvo, izdaja državne skrivnosti itd. - vse živo, kar je v komentarjih sploh mogoče najti, razen tistega, kar je vojaška tajnost, pa zaradi tega Janša ni mogel ničesar napisati.

No, sedaj mu pa na to odgovarja beograjska sodba na 31. strani: »Obtoženi Tasić, Zavrl in Janša so kaznivo dejanje storili tudi tako, da so "drugače" omogočili, da do podatkov s fotokopije dela povelja pride kdo drug.«

Torej kdo drug! Nadaljujem citiranje sodbe: »... Ni nujno, da ti drugi tudi dejansko dobijo v roke te podatke, oz. da se seznanijo z njimi. Posledica kaznivega dejanja je namreč v ustvarjanju abstraktne nevarnosti za zavarovani objekt, ki ustvarja možnost, da nastopijo za oborožene sile konkretne škodljive posledice, zato predpisi določajo način ravnanja oz. hrambe zaupnih vojaških podatkov (posebna hramba, osebe, ki so lahko z njimi seznanjene)...«

To je monstrum, vendar sledim takšnemu monstroznemu razmišljanju. Nočem biti žaljiv in reči, da gre za vojaško logiko, toda po logiki citirane sodbe vrhovnega vojaškega sodišča je storitev kaznivega dejanja izdaje vojaške skrivnosti možna vse dotlej, dokler obstaja še nekdo drug, ki za to skrivnost še ne ve. Če bi tej logiki sledili, bi kljub javni objavi takšne skrivnosti tajnost še vedno obstajala, čeprav samo zaradi formalne oznake, in bi na zatožni klopi navsezadnje lahko sedelo vseh 22 milijonov Jugoslovanov pa še kakšen tujec zraven, dokler bi se še kje našel kdo, ki za tajnost ne bi vedel. Ta bi bil seveda tisti »kdo drug«.

Prej sem govoril o tem, kje je tista točka, ko tajnost preneha biti tajnost, oz. kam bomo to točko postavili. Avtorji sodbe je niso postavili nikamor, jasno pa je: če te točke ne bomo postavili nikamor, potem nas gre lahko vseh 22 milijonov na zatožno klop, če bomo tako ali drugače, hote ali nehotе izvedeli za to ali pa kakšno drugo vojaško skrivnost. Vprašanje je le, v čigavem imenu se bo sodilo, če bo na zatožni klopi celotno ljudstvo!

Če pa omenjeno točko postavimo na sam začetek, kar bi bilo po mojem tudi treba, moramo ugotoviti, da je tajnost s tem, ko je zanjo izvedela prva nepooblaščenca oseba, izgubila lastnost tajnosti, torej najkasneje takrat, ko je zanjo izvedel Boršner.

To je sicer res ekstremistično stališče, zato bi želel, da kolegi o tem kaj povedo. Tega kaznivega dejanja po mojem ni storil nobeden od četverice obtoženih, pač pa nekdo, za katerega vojska še do danes ni povedala, kdo je, niti ne vemo, ali je bil zoper njega uveden kakršenkoli postopek, čeprav le disciplinski. Morda pa je bil ta postopek uveden, vendar je tako super taje, da je bil tisti neznanec celo obsojen in sedi nekje v vojaškem zaporu. Vendar je to tako tajno, da javnost niti tega ne sme izvedeti.

Prav pri tem vprašanju se je vojaško pravosodje ujelo v past, ki jo je nastavilo samo sebi. Javnost ga je prisilila v to, da je postopno serviralo strogo odmerjene podatke. Dajanje, serviranje podatkov je kulminiralo v javni obtožnici in javni sodbi, oz. sedaj že v obeh sodbah.

Obtožnica in za njo sodba ne substancirata vsebine dokumenta in javnost nima nobene možnosti preveriti, ali niso morda podane okoliščine, ki izključujejo obstoj dejanja ali pa izključujejo protipravnost dejanja. Kolega Šeks je govoril o problemu skrajne sile. Tega sploh ne moremo preveriti, če ne poznamo vsebine dokumenta. Mislimo si pa svoje!

Vojaško pravosodje spada v sklop pravosodja te države, ni nekaj posebnega. Vprašati se je treba, ali je ljudstvo vojaškemu pravosodju dalo bianco pooblastilo za sojenje v njegovem imenu, tako široko bianco pooblastilo. Mislim, da ne. V sodbi izrecno piše: v imenu ljudstva. Torej tudi v mojem imenu. Jaz takega pooblastila nisem dal in ga tudi ne mislim dati.

Vojaško pravosodje je bilo po mojem mnenju v času sojenja prisiljeno h kompromisom zaradi hudega pritiska široke javnosti, pa tudi strokovne javnosti in navsezadnje tudi političnega vrha te »moje dežele«. To vsi vemo, saj smo bili sestavni del angažirane javnosti.

Kompromise je končno narekovala tudi njihova lastna nespretnost. Spominjate se,

kako se je postopek sploh začel in kako so ga potem nadaljevali. Mislim, da je njihova velika nespretnost - ne razumite me narobe - ker Zavrla niso zaprli. Bognedaj, da bi ga, ne privoščim mu tega, vendar z vidika njihovega naziranja o tem, kako je treba postopek voditi, je bil to katastrofalen kiks. Obtožnica je morala biti javna tudi zaradi tega, ker je bil Zavrl zunaj, sicer bi lahko obtožnico in sodbo še zmeraj skrivali pred javnostjo. Zavrla se jim ni posrečilo spraviti v zapor in zaradi tega so seveda morali delati zelo velike kompromise. Izvirni greh je nastal še pred tem. Spomnite se, da je bil Zavrl najprej zaslišan kot priča, kar je spet svojevrstna finta, vendar mislim, da o njej ni vredno govoriti. Izvirni greh je bila že njihova ženitev s civilnimi organi za notranje zadeve. O tem smo v naši odvetniški sekciji za kazensko pravo že veliko povedali. Problem je v tem, da so civilisti prišli v stik s fotokopijo, in seveda po tem tudi z originalnim tajnim dokumentom - prav tako neposvečeni svečeniki, ki nimajo ničesar opraviti s konkretnimi nalogami, ki naj bi bile v tem povelju opisane.

Od prvotne zamisli o popolni tajnosti postopka in absolutni informacijski blokadi je ostala samo še njihova aroganca do javnosti in navidežno prizadevanje, da se postopek vodi čim bolj demokratično. To, da so bili prisiljeni v kolikor toliko demokratičen oz. korekten postopek in v odpiranje proti javnosti, so seveda deklarirali kot njihovo svobodno odločitev, da želijo in izrecno hočejo spoštovati demokratična načela kazenskega pravosodja, dosledno spoštovati ZKP itd. Ravno v tem je najhujši paradoks.

Na samem začetku so bili v mašinerijo pregona vključeni sicer redki izbranci, ki so se zaradi potreb postopka pač morali vključiti v krog posvečenih izbrancev, tajnost pa se je postopoma topila, ker se je krog teh oseb širil. Končni produkt tajnega postopka je postala javna obtožnica in za njo javna sodba.

Tajni postopek - javna sodba, temu Srbi lepo rečejo leskovačka papazjanija. Slovensko bi se temu reklo takole, ker smo smučarji: organi pregona vozijo slalom med dvema kategoričnima imperativoma. Slabo vozijo slalom in podirajo vrata. Danes smo govorili že o nič koliko podrtih vratih, vi pa veste, da je pri slalomu zadosti, da enih vrat ne zvoziš. Mislim, da sploh niso zvozili nobenih vrat, pustimo to.

Na eni strani so za vsako ceno poskušali ohraniti tajnost dokumenta, na drugi strani pa so vsaj navidežno manifestirali spoštovanje do ZKP, kar pa jim je seveda ob naraščajoči informiranosti in kritični kontroli javnosti le dokaj slabo uspevalo.

Pogosti kiksi, procesne kršitve, arogantni izpadi predstavnikov, tiskovnih predstavnikov vojske, so po mojem samo zunanji izraz te zmedene zadrege.

Obtožni akt bi moral kar se da natančno opisati kaznivo dejanje, o čemer sem govoril že prej. Tega pa ni mogoče storiti brez razkritja tajnosti. To ni mogoče. Dejanje je treba opisati, vsebina dokumenta je pa tajna.

Najvišji svečeniki niso dali svojega placet za odstranitev klavzure tajnosti organom sodnega pregona, vojaškega namreč. Izrecno je bilo rečeno: tajnost za vse večne čase! S tem so spravili obtožnico v nedopustno obliko, za njo seveda še sodbo, sodnijo pa v veliko zadrego in se je pač znašla kakor se je znašla. Niti iz obtožbe niti iz obsodbe sploh ni mogoče razbrati, kaj se preganja, zakaj se preganja. Da se

razbrati le, koga se preganja in kaj je storil, nikakor pa ne razberemo, v čem je vsebina dejanja, v čem je vsebina tajnosti. Sodbe v dejanskem pogledu, glede obstoja dejanja, ni mogoče utemeljiti.

Beograjski sodniki so naredili kot so najbolje vedeli in znali. Obširno so utemeljili sodbo glede ravnanja obtoženih in to prikazali tako, da pri prvem branju sodbe prezeš, da pravzaprav sploh ne gre za utemeljitev obstoja kaznivega dejanja. Glede utemeljitve obstoja k.d. sodba vsebuje samo posredne razloge, pa še to niso nobeni razlogi. Sklicuje se namreč na izvedenca, da je ugotovil takšno in takšno stopnjo vojaške tajnosti, samo to. Sodba nas informira, da je izvedenec med drugim zaključil, da ima sporni dokument visoko stopnjo tajnosti in mora biti na tak in tak način zaščiten. Kaj pa v tem dokumentu piše, na podlagi česa je izvedenec utemeljil svoja dognanja in kako je sodišče, če je sploh, preverilo izvedenčeve ocene, o tem v sodbi ne najdemo ničesar. Sodba se sklicuje na nekaj, česar sodišče samo ni analiziralo in česar tudi ni mogoče preverjati zato, ker je sodba javna, dokument pa tajen.

Pravzaprav najdem izvirni greh že v nerodni formulaciji opisa k. d. v samem zakonu - že besedilo 224. čl. KZ SFRJ se mi ne zdi najbolj konsistentno, zlasti pa je problematična deskripcija tajnosti v četrtem odstavku 224. čl. KZ SFRJ.

Trmasto vztrajanje pri tajnosti dokumenta, o čemer je odločalo vrhovno poveljstvo in pri tem sodnija - samostojna gor ali dol - ni imela nobenega vpliva, je bilo očitno plod odločitve, pri kateri ustrezni pravni strokovnjaki niso sodelovali. Prepričan sem, da so dr. Buturović in drugi hudo kleli, ker so se zaradi takšne odločitve znašli v hudi godlji.

Komanda je s tem spravila pravosodje v nerazrešljivo zagato. Možnost rešitve je bila le ena: oprostilna sodba in - nekaj vas gleda - sami se pojdite to tajnost brez nas sodnikov! Ne moremo soditi, če pa ne smemo povedati, zakaj in kako sodimo! Ne moremo soditi, če obtožnica ni v redu in sodba ne more biti v redu, obtoženci so lahko stokrat krivi, kar se nas tiče, mi jih ne moremo obsoditi, če nam pa vi ne dovolite niti tega, da povemo, kaj so naredili, kaj je vsebina njihovega dejanja!

Vojaško pravosodje je bilo med postopkom pod različnimi vplivi, pritoževalo se je zaradi vplivanja javnosti. Spomnite se pripomb, ki so jih dajali zoper stališča javnosti, zoper pisanje časopisov, vplivanje Društva pravnikov, Odvetniške zbornice, raznih strokovnjakov in laikov itd. Vojaško sodišče se je pritoževalo, češ da jih vse to ovira pri njihovem delu.

Nikoli pa nisem zasledil, da bi se pritožili, češ da jim oni na drugi strani ne dajo miru. Mislim, da je bilo njihovo pritoževanje iskreno - mislili so na obojestranske vplive in pritiske, upali pa so si s prstom pokazati samo na eno stran.

Na tehničnici tega »neodvisnega« pravosodja sta se znašla na eni strani vodenje postopka dosledno po pravilih ZKP, ugotavljanje materialne resnice, spoštovanje pravic obrambe, dolžno informiranje javnosti, dopustitev kontrole strokovne javnosti med postopkom itd. O vsem tem smo že govorili. To je bila ena stran tehtnice.

Na drugi strani tehtnice pa je bil brezpogojni ultimat čuvarjev tajnosti - tisto, kar je zahtevala komanda. Seveda ni bilo težko uganiti, kdo bo zmagal. Zmagala je komanda in bilo je tako kot je bilo.

O neodvisnosti vojaškega pravosodja, o številnih procesnih kršitvah, o sojenju v imenu ljudstva, o kršitvi slovenske, zvezne ustave itd., itd., je bilo že ogromno povedano in še več bo.

Prepričan sem, da bomo našli vedno nove stvari, ne samo danes, ampak tudi kasneje. Mislim, da jih bomo našli največ takrat, ko bomo lahko gledali na ta proces iz primerne časovne distance in obremenjeni samo s toliko čustvi, kolikor je nujno in neizogibno potrebno, ne pa danes, ko smo zaradi vsega tega dogajanja še eksaltirani.

Kar se teh kršitev tiče, je vsa stvar po mojem mnenju podobna znani modrosti: skačemo okoli po hosti in občudujemo tukaj lepo drevo in tam spet neko lepo drevo, jih štejemo, nihče pa ne ve, da smo pravzaprav v hosti, in ne samo med drevesi. Zato je treba iti malo ven in pogledati, aha, to je gozd, ne pa zgolj tisočera drevesa!

Po mojem mnenju je pregon kaznivega dejanja po 224. čl. KZ SFRJ - mislim na konkreten primer in ne na splošno - ob dolžnem spoštovanju osnovnih procesnih pravil ZKP, nemogoč brez odgrnitve tančice skrivnosti nad inkriminiranim dokumentom.

Ohranitev tajnosti kot take, oz. bolje rečeno, prikrivanje vsebine dokumenta pred javnostjo ali vsaj pred nekaterimi neposvečenimi, je mogoče samo na ta način, da se posebej za ta primer prikrojijo pravila postopka. Takšni primeri, ko se posebej prikrojujejo pravila vodenja postopka zaradi ene same konkretne zadeve, so nam poznani iz filmov, nekaterim starejšim tudi iz pričevanj in mogoče celo osebnih doživljanj. Poznani so kot delovanje naglih sodišč iz časa vojne ali pa izrednega stanja.

Zdi se mi celo precej verjetno, da je imel že zakonodajalec ob normiranju 224. čl. ali pa zloglasnega 133. čl. KZ SFRJ v mislih nekaj podobnega - nobeden od postopkov po takšnih inkriminacijah namreč ni bil v praksi voden tako, da bi na koncu lahko ugotovili, da ni bilo pomembnejših procesnih kršitev.

Spomnil bi vas samo na fragment iz zgodovine: organi pregona v famoznih dachauskih procesih so imeli bridke izkušnje s pravili postopka. Šlo je za profesionalce, bili so diplomanti moskovske akademije Dzeržinskega. Ti štipendisti ali diplomanti so se namučili, preden so se znebili vse nepotrebne navlake pravil sodnega kazenskega postopka. Kasneje ob procesih zaradi informbiroja, leta 1948 in kasneje, ni bilo skoraj nobenih sodnih procesov več, bili so kar administrativni postopki, ker so organi pregona že pred tem ugriznili v kislo jabolko, ki se imenuje spoštovanje pravil sodnega kazenskega postopka. Ta pravila so bila takrat šele v zametku in ne moremo govoriti o demokratičnem kazenskem postopku, kakršnega imamo danes ob obstoječem zakonu - ZKP.

V procesu zoper Janšo in druge se je po mojem mnenju popolnoma pokazal ta razkorak - to vam zdaj ponujam kot kost, za katero upam, da jo bo kdo zagrabil, da bomo te stvari razčistili. Mislim, da gre za razkorak med zastarelo, nedodelano in za sedanje razmere nevzdržno vseobsegajočo materialnopravno normo, namreč 224. čl. KZ SFRJ na eni strani ter med naprednimi - Drago Demšar se seveda ne bo povsem strinjal - tudi za evropske razmere demokratičnimi pravili veljavnega zakona

o kazenskem postopku. Varnostne zaklopke, ki jih glede možnosti odstopanj od pravil ZKP vsebujejo vojaški predpisi, tega razkoraka ne morejo preseči. Na tem mestu mislim na možnost izključitve civilnih zagovornikov, na omogočitev, da se obtoženci posvetujejo z neposvečenimi strokovnjaki - tudi ta problem obstaja, pa ga nihče ni načel - marsikateri obtoženec, glede zapletene obtožbe ali če gre za ožja strokovna vprašanja, pa čeprav recimo iz cestnega prometa, išče stik z neodvisnim strokovnjakom, z izvedencem, takšna možnost pa nobenemu obtožencu v tem procesu ni bila dana. Razkorak je tudi pri izključitvi javnosti in celo strokovne javnosti z obravnave. To so varnostne zapore, ki pa seveda ne zadoščajo.

Mislim, da je že zakonodajalec ugriznil v kislno jabolko s tem, ko je vključil sistem vojaških sodišč v enoten pravosodni sistem v državi ter zanje predpisal uporabo ZKP, ne pa kakšnega posebnega postopnika. Ob tem, da so vojaška sodišča vključena v sistem vseh drugih sodišč v državi, da zanje velja ZKP in smejo uporabiti samo tiste ventile, ki so predvideni v zakonu o vojaških sodiščih, seveda mora prihajati do bolj ali manj farsnih epizod, ki so nemoteno in domala neopazno potekale celo desetletje in več, dokler se v enega od takih tajnih procesov ni vtaknila razjarjena javnost.

Kakorkoli že, prepričan sem, da mora na koncu zmagati ta razjarjena javnost, »ali pa nas več ne bo«, kot je nekoč rekel Milošević. Pa ne da bi z njim soglašal tudi o čem drugem kot o gornjem.

Stanislav Klep

Pred seboj imam zvezno Ustavo. Dovolite mi majhen ekskurz. Ta Ustava, tako jo jaz razlagam, vsebuje dva med seboj nasprotna kompleksa: civilizacijskega in ideološkega. Civilizacijski zajema pridobitve večtisočletnega človekovega razvoja od Mojzesovih desetih božjih zapovedi, prek grške demokracije in kulture, norm rimskega prava, Magne Charte Libertatum, norm rimskonemškega cesarstva in svoboščin, pridobljenih v francoski revoluciji, potrjenih v deklaraciji o človekovih pravicah.

Ideološki kompleks pa so pridobitve leninistične revolucije, ki temeljijo na oblasti delavskega razreda in večni avantgardnosti Partije.

Civilizacijski kompleks - to je moje spoznanje - uporabljamo v naši družbi takrat, ko vse teče v miru in ko oblast ni z ničimer »napadana«. Kakor hitro pa se začuti ogroženo (kontrarevolucija), tedaj se uporablja drugi ustavni kompleks, to je ideološki kompleks. Toliko za uvod.

Moj prispevek navezujem na poročili tovariša Stanovnika in tovariša Šeksa.

Ob vojaškosodnem procesu, ki ga ima slovenska, v precejšnji meri pa tudi druga jugoslovanska javnost za politično merjenje sil, za boj med demokratičnim novim, ki hoče iz močvirnih nižin vsesplošne krize v sodobno Evropo in ga pooseblja osveščena in izobražena mladina, in med dogmatsko-konservativnim, ki hoče z vsemi sredstvi ohraniti staro in svoje privilegije, je skoraj nemogoče, da razumnik, še posebej pravnik, o tem ne bi razmišljal, se opredeljeval in - opredelil.

Začetek te »specialne vojne«, ki je bila, lahko bi rekli, napovedana, napovedalo pa

jo je armadno poveljstvo in zvezni javni tožilec, poteka hkrati z odkritjem, da je Nova revija sovražnik države. Zato ta proces ni nekaj popolnoma nepričakovanega.

O njem ne vem toliko kot vedo zagovorniki obtožencev, ki so sodelovali v postopku, zato utegne biti moja ocena pomanjkljiva. Temelji namreč samo na objavljenih sodbah in objavljenih obrazložitvah, ne na neposrednih spoznanjih iz postopka.

V prispevku se bom omejil samo na tisti del sodbe, ki se nanaša na obtoženega Ivana Borštnerja.

Sodba ugotavlja, da je obtoženi povelje komandanta LAO - strogo zaupno št 5044-3 z dne 8. 1. 1988 prefotokopiral in fotokopijo izročil soobtoženemu Davidu Tasiću. Navaja tudi njegov zagovor, da je to storil zato, ker je iz vsebine povelja spoznal, da predstavlja »nevarnost za posameznike in narod na območju, na katerem živi, če bi prišlo do nekih neredov«. Pričakoval je, da bodo novinarji Mladine s poveljem seznanili tudi najvišje republiške organe »vse do Kučana«, ker je z njim ogrožen slovenski narod.

Ne bom razlagal »objektivnega dejanskega stanja«, očitane kaznivega dejanja izdaje vojaške skrivnosti (izročitev dela povelja Davidu Tasiću), ki je sicer eden od elementov kaznivega dejanja izdaje vojaške skrivnosti. Kaznivo dejanje bi bilo storjeno, če bi bil izpolnjen »subjektivni element« kaznivega dejanja, ki je vsebovan v pojmu naklep in h kateremu štejemo še motiv in nagib, ter če bi bila dokazana zakonitost povelja.

Ti dve kategoriji sta predmet mojega razmišljanja zato, ker sta odločilni za presojo ali je bilo kaznivo dejanje storjeno ali ne. Prva sodba ocenjuje, da je obtoženi kaznivo dejanje storil naklepno, ker da je priskrbel dokument z zaupnimi podatki, da bi ga izročil nepoklicanim osebam, »torej se je svojega dejanja zavedal in je hotel njegovo izvršitev«, ter da »so samo pri njem navzoči izraziti motivi za izvršitev predmetnega kaznivega dejanja«.

Čeprav sodba govori o navzočnosti izrazitih motivov pri storitvi kaznivega dejanja, pa teh motivov ne našteva, ne razlaga, ne razčlenjuje in se do njih ne opredeljuje. V tem je kršitev 364. člena zakona o kazenskem postopku, ki je zakoniti pritožbeni razlog za razveljavitev sodbe. Ker je tudi nagib po 41. čl. zveznega kazenskega zakona pomemben faktor pri izreku višine kazni, sodba pa o njem molči, je s tem kršen tudi kazenski zakon.

Seveda so motivi za obtoženčevo ravnanje. V zagovoru jih je pojasnil.

Iz obrazložitve tudi ni mogoče razbrati, katere subjekte ima sodba za »nepoklicane osebe«. Ali so to David Tasić in soobtožena Janez Janša in Franci Zavrl, ali mladi razumniki nasploh, ali pa celo tudi najvišji predstavniki SR Slovenije (in Milan Kučan), ki jim je bila fotokopija namenjena? Iz izjave visokega funkcionarja ob aretaciji Janeza Janše, da so »vsi državljani pred zakonom enaki«, je mogoče skleniti, da je prav srečno naključje, ker Ivan Borštner fotokopije povelja ni izročil neposredno eni od oseb, ki jo je hotel seznaniti s poveljem, marveč jo je izročil le novinarju Mladine.

V sistemu vrednot je vojaška skrivnost vsekakor vrednota, ki jo je treba spoštovati.

Toda vrednote so tudi človekova (in narodova) svoboda, njegove svoboščine in pravice. Iz obtoženčevega zagovora, ki ga povzema sodba, je mogoče ugotoviti, da je obtoženi pri svoji odločitvi dal prednost vrednosti, ki se mu je zdela višja od vrednote varovanja vojaške skrivnosti. Iz spoštovanja do višje vrednote (ogrožen slovenski narod) je prekršil nižjo, narodu pa je ostal zvest. Ravnal je drugače kot komsomolec Morozov, ki je sovjetski oblasti v Stalinovem času izdal svojega očeta, oblast pa mu je zato postavila spomenik.

V vsaki pravni državi so priznane vrednote zapisane v ustavi, varovane z zakoni po njihovi pomembnosti in tudi spoštovane. V družbah, v katerih »revolucija še traja« - resnice, da je revolucija nasprotje zakonitosti, ne more nihče zanikati - pa oblast mnogokrat nezakonito in neupravičeno zamenja vrstni red vrednot in daje prednost tistim, s katerimi si utrjuje svojo moč, če se le-ta zaradi preprih (kritike) nekoliko zamaje. Bojim se, da je tudi v obravnavanem primeru to dokazljivo.

Bistvo obtoženčevega zagovora je njegovo spoznanje, da se z navedenim poveljem ogroža slovenski narod. K temu svojemu spoznanju je prišel še nekaj lastnih izkušenj - vse to povzgam iz obrazložitve prve sodbe - in ocenil, da je bila tudi kampanja proti mladini v zvezi s štafeto in drugimi njenimi pobudami neutemeljena in da je imela mladina prav.

Tudi če njegovo prepričanje o škodljivosti tega dokumenta za slovenski narod ne bi imelo realne podlage, pa je sum o tem vendarle utemeljen. To pa je okoliščina, ki izključuje kazensko odgovornost ali je vsaj utemeljen razlog za omilitev kazni po 42. in 43. členu KZ SFRJ.

Dejstvo, da je šlo za dokument, ki je bil zaznamovan kot strogo zaupen, še ne zadostuje, da bi izročitev tega dokumenta nepoklicni osebi z vso gotovostjo lahko štel za izdajo vojaške skrivnosti.

Vojaški zaupni dokument, ki ga ščiti 224. člen KZ SFRJ, mora biti najprej *ustaven in zakonit*.

Samo ustavno in zakonito povelje more biti varovano kot vojaška skrivnost. Proti-ustavno in nezakonito povelje ne more uživati nobene pravne zaščite.

Osrednje vprašanje v tem kazenskem postopku pred vojaškim sodiščem je torej bilo, *ali je bilo povelje ustavno in zakonito ali ne*.

Vrednost povelja v razmerju do ustavnosti in zakonitosti je bilo *predhodno vprašanje* v tem postopku, o katerem pa ni mogel odločati noben vojaški organ niti vojaško sodišče, marveč le skupščina SR Slovenije prek svojih organov ali predsedstvo SR Slovenije, saj se povelje nesporno nanaša na javni red in mir, ki ga v mirnem času na območju SR Slovenije urejajo njeni organi po veljavni zvezni in republiški ustavi.

Mnogo indicev vzbuja dvom o zakonitosti povelja in s tem dvom o obtoženčevi krivdi ter utemeljenost obsodilne sodbe.

Prvi od teh je dejstvo, da v njem ni navedena zakonska določba, na kateri temelji povelje. Če pa je v njem zakonska določba vendarle navedena, sta pomanjkljivi sodbi, če tega nista sporočili.

Veliki govorniki politike in armade skoraj redno omenjajo sovražnike socializma in kontrarevolucije, ne da bi se vsaj malo potrudili obrazložiti ta dva pojma. Že s pojmom socializem je težko, saj niti v Ustavi ni definiran, socializmov pa je nešteto. V jugoslovanski ideološki misli sta dva skrajnostna tipa: socializem po meri človeka in socializem po meri Lenina, ki ju ni mogoče poenotiti, ker empirija slednjega ne potrjuje kot naprednega. Ljubljanski proces je odsev nasprotij med njima, nasprotij, ki jih tudi lanski idejni plenum ZKJ ni mogel prebroditi.

Drugi razlog je v dejstvu, da se to povelje nanaša na sovražnika in vojaške zadeve v mirnem času (varovanje države, njenih meja in neodvisnosti), namreč na civilne, to je državljanske zadeve, za katere so izključno pristojni organi civilne oblasti SR Slovenije. Ni znano, s katerim aktom in od koga je komandant LAO dobil pooblastila za svoje povelje, ki nedvomno posega v pravice in svoboščine državljanov na območju SR Slovenije.

Tretji razlog - to nedvomno izhaja iz obrazložitve - je dejstvo, da o njegovi vsebini ni bilo seznanjeno niti predsedstvo SR Slovenije. Ignoranca predsedstva SR Slovenije sili k vprašanju, ali se tisto, česar smo se bali in o čemer je Mladina tudi pisala, že ni začelo.

Nadaljnji, morda celo najmočnejši dvom o zakonitosti povelja pa je vztrajanje vojaških oblasti, da vsebina povelja ostaja še naprej in za vedno skrivnost. Z vojaškimi skrivnostmi, ki se nanašajo na zunanjega sovražnika, pa ima slovenski narod vsakršne izkušnje. Ko nekatere pridejo na dan, se šele zavemo, da smo bili ogoljufani.

Ko bi nasprotniku rad ponudil roko, tega ni več... Z njim so opravili. Tudi v mojem imenu, ker sem bil borec NOV. Nasprotujem obilici skrivnosti, ki jih oblast (in armada) hrani samo zase in s tem večkrat krši Ustavo (168. člen Ustave SFRJ), kjer je izrecno rečeno: »Občanu je zajamčena pravica, da je obveščen o dogodkih v domovini in po svetu, ki so pomembni za njegovo življenje in delo, in o vprašanjih, pomembnih za skupnost«.

Povelje, o katerem teče beseda, pa se vsekakor nanaša na naše delo in življenje in je tudi pomembno za našo skupnost.

Če bi bilo v resnici zakonito in etično sprejemljivo, ni moč najti utemeljitve za to, da bi še naprej ostalo skrivnost. Če se lahko razume, da je razporejanje vojaških enot, njihova oborožitev in vse, kar je v zvezi z vojaško organizacijo, skrivnost, pa ni nobenega upravičenega razloga, da bi *naloge in cilji* povelja še naprej ostali skrivnost.

Naloge in cilji vojaških enot morajo biti ljudstvu znani. Če se to pred ljudstvom skriva, tedaj se bojim odgovora na vprašanje, ali je to ljudska armada ali armada, ki varuje samo sebe in oblast, ki je v prvi vrsti odgovorna za splošno jugoslovansko krizo. Ne da bi razkrilo vojaško skrivnost, je moglo vojaško sodišče v svojih sodbah ugotoviti vsaj to, ali je bila obtoženčeva bojazen za slovenski narod upravičena ali ne. Ker sodišče ni z ničimer zavrnilo tega dela obtoženčevega zagovora, se more sklepati, da je bila obtoženčeva bojazen upravičena.

Če je obtoženi Ivan Borštner objektivno ocenil pomen povelja za slovenski narod -

nasprotnega dokaza doslej ni še nihče ponudil, tudi vojaški tožilec ne - tedaj je tudi protest proti temu povelju upravičen, tako kot je upravičen protest proti nezakoniti prvo- in drugostopenjski sodbi. Niti prva niti druga ni prepričljiva, vsaj za pravnika in razumnika ne. Borštner, Janša in Zavrl imajo še možnost vložiti zahtevo za izreden preizkus pravnomočne sodbe na zvezno vrhovno sodišče po 425. členu ZKP. Na uspeh pa je komaj računati, ker je simbioza med Partijo in armado močnejša kot čut za zakonitost in ustavnost. V družbi, v kateri revolucija še traja, ima ocena, da gre v določenem delu države (v Sloveniji) za kontrarevolucijo, tak pomen, ki ima za posledico moratorij zakonitosti in ustavnih svoboščin državljanov, brez objave izrednih razmer. Za ki-ologijo dobe parnega stroja - tako jaz imenujem marksizem-leninizem - je najvišja vrednota oblast *avantgardne Partije*, čeprav je očitno, da vse družbe, ki jo malikujejo, doživljajo enako ekonomsko, politično in moralno krizo. Tej najvišji vrednoti je podrejeno vse. Zato je tudi razumljiv molk zveznega ustavnega sodišča, ki ima sicer v nesporazumu med slovensko javnostjo in armado - ta nesporazum je očitno in o njem pišejo vsa javna občila - vso pravico razsodnika na temelju 375. člena zvezne ustave. Zakaj tega ne stori, si razlagam z ideološkim kompleksom, vsebovanim v ustavi. Klic po pravni državi in zakonitosti, sklicevanje na ustavo in zakone bo ostal glas vpijočega v puščavi vse dotlej, dokler bo ustava naši družbi (jugoslovanskim narodom) še vedno postavljala na čelo ZK, ki do sedaj našega zaupanja ni upravičila, in dokler se Partiji ne bo treba v konkurenčnem boju z drugo stranko (morda z Zvezo socialistov ali z Demokratično zvezo) vedno znova potrjevati.

Seveda to moje spoznanje ne more biti razlog za malodušnost in za to, da se ne bi za pravno državo, ustavnost in zakonitost še naprej zavzemali z vsem srcem in z vso dušo za blagor slovenskega in vseh jugoslovanskih narodov, tako kot se za to zavzema naš odbor za varstvo človekovih pravic.

V tem primeru ne gre samo za obsojence, ki jim slovenska javnost stoji ob strani, marveč gre za mnogo mnogo več. Gre za našo suverenost, gre za pravice slovenskega naroda in za svobodo nas vseh.

Predvsem je naš jezik naša svoboda. Kdor nam ga jemlje, nam jemlje svobodo.

Ingo Paš

Menim, da pri obravnavi procesnopравnih kršitev obstaja sklop, ki je bil v okviru tega postopka prav tako zelo eksponiran in se nanaša na izključitev oziroma zahtevo za izločitev predsednika senata mag. Vlasisavljeviča. To zahtevo je postavil, kot smo seznanjeni, obtoženi Zavrl. Navedel je vrsto razlogov, s katerimi je to zahtevo utemeljeval. Vrhovno sodišče jo je zavrnilo, prav tako pa je v okviru odločanja o pritožbi navedlo razloge, zakaj takšna zahteva naj ne bi bila utemeljena.

Tako tudi zavrača razlog, češ da je predsednik sodeloval v sodnem senatu na prvi stopnji pri oblikovanju sklepa, s katerim je bil obdolženim podaljšan pripor. Vrhovno sodišče je obrazložilo, da mag. Vlasisavljevič ni sodeloval pri izdaji odločbe nižjega sodišča, saj nižjega sodišča od vojaškega sodišča prve stopnje sploh ni, in da prav tako ni sodeloval pri izdaji odločbe, ki se izpodbija s pritožbo.

Mislim, da je treba v zvezi z razlogi, ki so bili navedeni v tej zahtevi, vsekakor

ugotoviti, da je bilo več teh razlogov tako imenovane odklonitvene narave, torej po zadnji točki, bili pa so tudi razlogi, ki so direktno izločitvene narave. Dejansko bi moral biti predsednik senata mag. Vlaisavljevič po zakonu izločen. Treba je namreč konstatirati, da je predsednik mag. Vlaisavljevič imel v teh postopkih vpogled v zaslišanje oziroma spise, ki jih je treba kasneje v postopku izločiti iz spisa in o katerih razpravljajoči senat ne sme vedeti oziroma jih ne sme poznati. Ta klavzula ZKP je predpisana zaradi zaščite obdolžencev, da se tako varujejo pred prisilnimi izjavami ali priznanji, saj take izjave in priznanja, dana v postopku pred preiskavo nimajo nobene vrednosti. Ob strani puščam izjemne primere. Na splošno te izjave nimajo nobene vrednosti in razpravljajoči senat zanje ne sme vedeti, ker jih je treba obvezno izločiti iz spisa.

Tukaj pa imamo primer, ko je bil predsednik senata seznanjen s temi izjavami in je seveda hkrati tudi razpravljal in odločal. Primer, ko vrhovno sodišče to tudi lepo sanira oziroma tolerira, kar je direktna kršitev kazenskega postopka.

To sem hotel povedati v tej zvezi, opozoriti na ta moment. Žal moram konstatirati, da te kršitve najbrž ne bo več mogoče uveljaviti v postopku za izreden preizkus. Uveljaviti bi jo bilo mogoče le, če bi sodeloval v postopku sodnik, ki je bil pravno-močno izločen. Tega primera tu ni. Čisto na kratko naj omenim eklatantno kršitev postopka. Gre za postopek organov za notranje zadeve, ki so opravljali hišno preiskavo v prostorih Mikro Ade in tam našli sporni dokument.

Kot je bilo javno objavljeno, je sodelovalo več delavcev organov za notranje zadeve, pri čemer sta bili prisotni priči pri tistih delavcih, ki sta iskala. Drugi delavci so se sprehajali po prostorih nenadzorovano, brez prič.